

УДК:371.135

Борбич С. В.
Луцький педагогічний коледж

РОЛЬ ДУХОВНОСТІ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються деякі підходи до визначення поняття “духовність” у різних галузях науки, обґрунтовується значення формування ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: духовність, ціннісні орієнтації, підготовка вчителя.

Соціально-економічні зміни в Україні глибоко зачепили духовну сферу людини. Останніми роками відбувається суперечливий процес переоцінки і переосмислення ціннісних орієнтирів. У найскрутнішій ситуації опинилося підростаюче покоління: з одного боку, відкидаються колишні, незаперечні цінності, з іншого, – нав’язуються чужі – сторонні. Тому сьогодні українська школа покликана допомогти людині, подолати ціннісний вакуум, що виник, орієнтуючи на вищі людські цінності: Істину, Добро, Красу, цілеспрямовано формуючи її ціннісні орієнтації. Від розуміння кожною людиною цінностей суспільства, від дотримання соціальних норм і правил у значній мірі залежить ефективність розв’язання завдань в усіх сферах держави: економічній, соціальній, культурній тощо. У зв’язку з цим, стає актуальною проблема вивчення і теоретичного обґрунтування дефініції “духовність” та ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів. Духовність відіграє вирішальну роль у саморегуляції, самовизначенні, самореалізації особистості, визначає мету і засоби діяльності, а також її здатність до рефлексії.

На сьогодні назріла потреба у пошуку можливих шляхів вирішення суперечності, що склалася в практиці суспільного життя, суперечності між суцим і належним. У галузі філософсько-соціологічної і психолого-педагогічної науки є чимало теоретичних робіт, присвячених проблемі виховання духовності. Ця проблема є багатоаспектною і тому розглядається як у філософсько-соціологічних, так і в психолого-педагогічних теоріях. Основи сучасного підходу до виховання духовності представлені в роботах В. Андрущенко, І. Беха, М. Боришевського, Л. Губернського, О. Мартиненка, О. Омельченка та ін.

У філософії існує таке визначення терміну “духовність”: “категорія людського буття, що виражає його здатність до творення культури та саме творення. Прояснення природи людського буття через категорії “дух” та “духовність” означає, що людина може не тільки пізнавати та відображувати

навколишній світ, а й творити його. Духовність постає як інтегральна категорія, що виражає теоретико-пізнавальну, художньо-творчу та морально-аксіологічну активність людини. У християнській антропології духовність є виразом вищого моральнісного спрямування людського буття до Бога” [6].

На думку психологів, а зокрема О. Колісника, “духовність... є мірою переживання безпосереднього смислового контакту з надособистісними вартостями, якими є Справедливість, Свобода і Відповідальність; Краса, Істина і Творчість; Любов і Добро; Віра, Космос і Бог” [3].

Педагогічний словник дає таке визначення духовності “індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання і соціальної потреби жити, діяти “для інших”. Під духовністю переважно розуміють першу з цих потреб, під душевністю – другу. Душевність характеризується добрим ставленням особи до людей, які її оточують, увагою, готовністю прийти на допомогу, розділити радість і горе. З категорією духовності співвідноситься потреба пізнання світу, себе, смислу і призначення свого життя. Людина духовна в тій мірі, в якій вона замислюється над цими питаннями і прагне отримати на них відповідь. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності. Формування духовних потреб особистості є найважливішим завданням виховання” [2, с. 106].

В соціології поняття духовності – це “переважання в людині духовно-моральних, інтелектуальних якостей (цінностей) над матеріальними” [4, с. 99].

Отже, з перелічених вище визначень можна зробити висновок, що одним із найважливіших компонентів духовності особистості є її ціннісні орієнтації. М. Боришевський вважає, що ціннісні орієнтації є одиницею виміру духовності. Науковець ставить у пряму залежність духовність та зв'язок ціннісних орієнтацій з категорією добра [1].

У Державній Національній програмі “Освіта” Україна XXI століття зазначено, що гуманізація освіти полягає в утвердженні людини, як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи.

Від ціннісної основи, закладеної в майбутніх учителів, залежить як відбуватиметься подальше формування і розвиток особистості дитини в початковій школі (П. Гальперін, В. Давидов, В. Єрмоленко, А. Занков, В. Мухіна, А. Леонтьєв, Д. Фельдштейн, Д. Ельконін та ін.). Учитель початкової школи створює додаткові можливості ефективного розвитку ціннісних орієнтацій, оскільки вік дітей характеризується підвищеною емоційністю, вразливістю до зовнішніх дій, зверненістю до світу позитивних цінностей, що проявляються в усіх видах діяльності: навчальній, ігровій, комунікативній, трудовій тощо.

Сучасному вчителю доводиться працювати в умовах, коли відсутні єдині ідеологічні установки, як це було раніше. Між тим його педагогічна свідомість залишилася багато в чому на предметно-діяльнісному рівні: головна увага надається змісту і способам навчальної діяльності без належного наукового усвідомлення і особистісного сприйняття нових педагогічних ідей. Мотиваційно-ціннісний і цільовий компоненти професійної діяльності, від яких залежать всі інші, залишаються без вимоги. Сьогодні вчитель повинен поклопотатися про формування власної філософії освіти, яка допоможе йому зрозуміти призначення педагогічної діяльності, додасть їй особливе значення, створить основу для побудови своєї педагогічної системи. Нарешті, найважливішою умовою становлення особистості вчителя є його духовний розвиток. Духовність є ніщо інше, як система вищих потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій людини, в яких виражене її відношення до світу і самої себе.

Ось чому актуальним стає висунення на передній план аксіологічного підходу до підготовки вчителя, згідно якому педагогічна освіта повинна не тільки забезпечити засвоєння професійних знань і умінь, але і розвинути його ціннісну свідомість.

Аналіз філософської, соціологічної, психологічної і педагогічної літератури лексичних значень слів “вартість”, “цінність” на санскритській, латинській, англійській та багатьох інших мовах, засвідчує, що слова “Value”, “Valeur” (цінність, вартість) виражають властивість, яка належить предметам. І, дійсно, вони спочатку виражають не що інше, як споживчу вартість речей для людини, такі їх властивості, які роблять їх корисними або приємними для людини.

Генезис поняття “цінність” показує, що в ньому були з’єднані три значення: характеристика зовнішніх властивостей предметів, психологічні якості людини, відносини між людьми, їх спілкування, завдяки якому цінності набувають значення [5].

На сьогодні аксіологія, психологія і педагогіка зосереджують увагу на формуванні ціннісного відношення до світу як основного завдання освіти. Ціннісні відносини людини визначають її емоційно-психологічний стан, задоволення і наповненість життя, його сенс, а система цінностей регулює поведінку, визначає мотиваційну сферу, готовність керуватись цими цінностями в професійній діяльності.

Завдання виховання полягає в тому, щоб допомогти особистості, яка росте, здійснити свідомий вибір суспільних цінностей і сформувати на їх основі стійку, несуперечливу індивідуальну систему орієнтацій (духовність), здатну забезпечити саморегуляцію і мотивацію її поведінки та діяльності. Високий рівень сформованості ціннісних орієнтацій дозволяє людині вибірково відноситися до навколишніх явищ і предметів, адекватно сприймати та оцінювати їх суб’єктивну та об’єктивну значущість, тобто

орієнтуватися в світі матеріальної і духовної культури.

У професійній роботі вчителя виділяють два рівні ціннісних орієнтацій: нижній – соціально-психологічний переживається, але не усвідомлюється, та характеризуючий буденну свідомість учителя (саме він визначає емоційні реакції і вчинки), і верхній – ідеологічний, усвідомлюваний, сформований у процесі не тільки переживання, але й осмислення реальності. Таким чином, духовність – це ціннісне відношення вищого рівня. Світогляд учителя є наслідком не тільки емоційного відгуку на явища життя і навчально-виховної діяльності, але й їх осмислення, глибокого усвідомлення, результатом якого стає побудова своєї життєвої і професійної позиції. В сферу педагогічних реалій входить і сама особистість учителя як суб'єкта навчально-виховного процесу. Отже, ціннісна свідомість учителя включає і самосвідомість, без якої неможливе його професійно-особистісне самовдосконалення, творче зростання. Самосвідомість формується завдяки емпіричному досвіду реалізації ціннісних орієнтацій.

На підставі викладеного вище можна зробити висновок, що лише високодуховний учитель може формувати ціннісні орієнтації учнів. Не існує єдиного тлумачення понять “духовність” та “ціннісні орієнтації”, проте багато науковців стверджують, що духовність є однією з основних характеристик особистості і погоджуються, що ціннісні орієнтації є найважливішим її компонентом. Цінності не можна “нав'язати” ззовні, їх необхідно зробити бажаними, приємними і усвідомленими.

Використана література:

1. *Боришевський М. Й.* Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості / М. Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 2. – С. 49-57.
2. *Гончаренко С.* Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
3. *Колісник О.* Духовний потік психіки / Олексій Колісник // Соціальна психологія. – 2006. – № 2. – С. 16-30.
4. *Піча В. М.* Соціологія: терміни, поняття, персоналії / уклад. : В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. ; за ред. В. М. Пічі. – К. : Каравела, Львів : Новий світ, 2000, 2002. – 480 с.
5. *Столович Л. Н.* Красота. Добро. Истина, очерк истории эстетической аксиологии / Л. Н. Столович. – М. : Республика, 1994. – 463 с.
6. *Філософський енциклопедичний словник / колектив авт.* – К. : “Абрис”, 2002. – 741 с.

БОРБИЧ С. В. *Роль духовности и ценностных ориентаций в формировании личности будущего учителя начальной школы.*

В статье рассматриваются некоторые подходы к определению понятия “духовность” в разных отраслях науки, обосновывается значение формирования ценностных ориентаций у будущих учителей начальной школы.

Ключевые слова: *духовность, ценностные ориентации, подготовка учителя.*

BORBYCH S. V. *The role of the spirituality and valuable moral principles in molding the personality of the future primary school teacher.*

In the article some approaches the definition of the concept “spirituality” are considered in the different branches of a science, the importance of molding the personality of the future primary school teachers’ valuable moral principles is substantiated.

Keywords: *spirituality, valuable moral principles, preparation of teacher.*

УДК 37.011(4)(477)

**Гамерська І. І.
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка**

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СТУДЕНТСЬКИЙ ФАКТОР

У статті розглядаються проблеми впливу студентських організацій на зміни у реформуванні вищої освіти в Україні. Автором представлені основні причини гальмування входження вищих навчальних закладів у європейський освітній простір.

Ключові слова: *розвиток вищої освіти, студентські організації, європейський освітній простір.*

Україна знаходиться в полі міжнародного тренду розвитку сучасної вищої школи, який ґрунтується на побудові партнерства між університетами і студентами. Таке партнерство означає офіційне визнання студентоцентризму в якості наріжного каменю сучасної філософії вищої освіти, побудову навчальної діяльності як процесу спільного формування компетенцій, організацію навчального процесу на основі індивідуальної освітньої траєкторії, заохочення студентів до участі в управлінні навчальним закладом та забезпеченні якості освіти.

Уособленням стратегії формування партнерських відносин між навчальними закладами (адміністрацією, викладачами) та студентами покликаний стати Болонський процес, до якого приєдналась Україна, в якій (як у багатьох країнах Європи) імплементація Болонських принципів та рекомендацій, що впроваджуються часом непослідовно і нерівномірно, сприймається студентами неоднозначно. Цей ефект посилюється поширеним уявленням про високий рівень діючої раніше радянської системи освіти, від здобутків якої доводиться відмовлятися на користь сучасної європейської моделі. Дуже зручним для частини студентів та їх наставників є перенесення проблем власної відповідальності за результати навчання на організаційні новації, які пов'язуються з Болонським процесом.